

Александра Фостиков

**ПОВЕЉА БОСАНСКОГ КРАЉА СТЕФАНА ТОМАШЕВИЋА
ДУБРОВАЧКОЈ ОПШТИНИ О ДУГУ КРАЉА ТВРТКА II**

1461, новембар 25, Јајце

Босански краљ, Стефан Томашевић обавезује се речју господском дубровачком кнезу, властели и Општини да ће испунити заклетву свог оца, краља Стефана Томаша, поменутој властели у вези са регулисањем дуга краља Стефана Твртка II Твртковића дубровачким трговцима и да ће им, чим буде у могућности, исплатити остатак дуга.

Le roi de Bosnie, Stefan Tomašević, s'engage envers le comte, les nobles et la Commune de Raguse, en leur donnant sa parole de seigneur, à respecter le serment fait par son père, le roi Stefan Tomaš, à ces mêmes nobles s'agissant du règlement de la dette du roi Stefan Tvrtko II Tvrtković envers des commerçants ragusains et à leur verser le solde de cette dette dès qu'il le pourra.

Опис и ранија издања

Повеља краља Стефана Томашевића Дубровнику сачувана је у оригиналу. Данас се чува у Државном архиву у Дубровнику. Према опису који је дао Грегор Чремошник, за ову повељу је искоришћен „цијели табак папира сложен у два листа, положен попријекло на висинску страну која тиме постаје ширинском“. У празном простору испод текста причвршћен је печат помоћу широке траке, која је провучена са полеђине на лице. На траку је наливен восак, на који је притиснут печатни типар, а затим је преко њега положен ромб влажног папира, који је затим притиснут на печат ради његове заштите. Овај начин заштите печата у босанској канцеларији, није познат у западној дипломатици. Повељу је написао дијак Бранош дипломском минускулом са честим курзивним спајањем. Запечаћена је средњим типаром његовог деде, краља Остоје, који је користио и краљ Твртко II.¹

¹ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka II*, GZM n. s. IV–V (1949–1950) 194–196, бр. 67; P. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1970, 36, 46, 48, нап. 68, Т. VIII бр. 14. Фотографија печата у раду преузета је од Пава Анђелића.

Ранија издања: П. Карано-Твртковић, *Србскии споменици*, 286, бр. 152; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 490, бр. CCCXCIV; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 165, бр. 738.²

Издање овог документа приређено је на основу фотографије из Архива САНУ, Стара збирка, бр. 443, табла 308.

*Текст повеље**

+ Ва име ѿт(ь)ца и Гина и Гина(!)³ и Светога Дѡха амень.
Милостию вожиумь ми г[оспо]д[и]нь Штефань Степань краљь |2|
Срѣлемь, Босни и Приморью и к томѡ дамо видити всакомѡ чл[о]-
в[и]кѡ комѡ се подоба по ѡ|3|воъмь нашем[ь] отворенѡ листѡ како се
5 ѡбитовасмо рѣчью нашомь госпоцком[ь] нашим(ь) дразимь и срѣ-
|4|чанимь приѣтелем[ь], кнезѡ и властелем[ь] и всои ѡпѣкини вла-
стемь дѡбровачих[ь] ѡнои сребро |5| цо е биѡ ѡзео г[оспо]д[и]нь
краљь Твртко трьговцем[ь] дѡбровачцим(ь) ·сѡ· литарь и ·д· ѡиче
и за тои|6|и сребро више г[оспо]д[и]нь родитель ми г[оспо]д[и]нь
10 краљь Томашь ѡбитоваѡ платити властеломь |7| ѡ тогаи сребра ви-
ше писаного имали сѡ ѡ три плате ѡд[ь] доходакь краљевьства ми
кое имамо |8| имавати ѡд[ь] кнеза и ѡд[ь] властемь прима тисѡкѡ и
двисти перперь, а ѡстало цо имь ние доплаѡе|9|но ѡ тогаи више пи-
саного сребра ѡбитовасмо се платити из наше коморе реченомѡ |10|
15 кнезѡ и властелем[ь] цо би се наипрѣче могло, и повели смо га печат-
т[и]ти нашомь срѣдномь вирове|11|номь печатью. Писано ѡ Ђицѡ
м[и]с[е]ца новембра ·кѣ· дань листь(!)⁴ г[оспо]дних(ь) ·чѡѡа· лито.

* Редакција издања и превода: Татјана Суботин-Голубовић.

² О главним карактеристикама ових збирки видети: *Енциклопедија српске историографије*, 19, 21, 30–31 (Р. Михалчић).

³ Писар грешком два пута за редом пише исту реч.

⁴ *лить* читају: П. Карано-Твртковић, *Српски споменици*, 286; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 489; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 166. Међутим, на фотографији се лепо уочава још један знак између *ли* и *ть*, који је, према мишљењу Т. Суботин-Голубовић, слово *с*. Изгледа да је у питању писарева грешка и да би овде требало да стоји *лить* или *лити*. У датуму босанских докумената понеки пут реч *лито* писана је два пута, једном у оквиру ознаке за начин рачунања времена и други пут иза навођења саме године, нпр: *лета Господњег те и те године/Лета од рођења Христа, те и те године*. ССА 3 (2004) 127–128 (А. Фостиков); ССА 5 (2006) 175–176, 191–192, 195–198, 200–201 (А. Фостиков). На исти начин датоване су и остале повеље Стефана

Повеља босанског краља Стефана Томашевића о дугу Твртка II

Уписа Браношъ |12| дикакъ по заповиди г[оспо]д[и]на ми г[оспо]-
д[и]на краља Стипана.

*Додатна белешка дубровачке канцеларије на средишњем пољу поле-
ђине: Per L(ibre) 99 onc(ie) 4 || Per Re Stefano obliga de pagar l arzeno tol-
to per re Tuertcho 1461.*

*Испод у истом пољу ознака: N. 2 del Pacch. XI. Лево бечка ознака:
No. 290 an. 1461.⁵*

Превод повеље

У име Оца, Сина и Сина и Светога духа, амин. Милошћу Божијом ми, господин Штефан Степан, краљ Србима, Босне, Приморја и к томе, да је знано сваком човеку, кога се тиче, да смо овим нашим отвореним листом дали нашу реч господску нашим драгим и срдачним пријатељима: кнезу и властели и свој Општини власти дубровачких, да ћемо за оно сребро, које је дубровачким трговцима био узео господин краљ Твртко – деведесет девет литара и четири унче, и за то сребро беше обећао господин родитељ ми, господин краљ Томаш, да ће платити властели, и од тог, више споменутог сребра, имали су три исплате од дохотка краљевства ми, који ћемо добити, од кнеза и од властеле у износу од хиљаду и двеста перпера. А остатак од тог горе поменутог сребра, који им није исплаћен, обећавамо да ћемо платити из наше коморе што пре буде могуће споменутом кнезу и властели. И повељу смо запечатали нашим средњим веровним печатом. Писано у Јајцу, двадесет петог дана, месеца новембра, лета Господњег, 1461. године.

Исписа дијак Бранош, по заповести господина ми, господина краља Стипана.

Томашевића од 25. новембра 1461. Видети: Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–2*, 162–167 бр. 737–741; А. Фостиков, *Повеља босанског краља Стефана Томашевића дубровачкој Општини о дугу његовог оца краља Томаша*, и С. Рудић, *Повеља краља Стефана Томашевића којом одобрава да се у Босни користе дубровачки новци*, у овој свесци и С. Рудић, *Повеља краља Стефана Томашевића којом наређује својим људима да не ометају дубровачке трговце у ССА 7* (у штампи).

⁵ Ознаку испод као и бечку ознаку наводи само Г. Чремошник. Према његовом читању доносимо бечку ознаку која се не налази на приложеној фотографији – Г. Чремошник, *Bosanske i humske povelje*, 194. За време аустријске власти у Дубровнику (1815–1918) део Дубровачког архива однесен је у Беч. Највећи део грађе враћен је након Другог светског рата.

Додатна белешка дубровачке канцеларије на средишњем пољу полеђине: Поводом деведесет девет литара и четири унче. Од краља Стефана, који се обавезује да исплати сребро одузето од стране краља Твртка 1461.

Испод у истом пољу ознака: N. 2 del Rasch. XI. Лево бечка ознака: Бр. 290 година 1461.

Околности настанка документа

Након крунисања за новог владара Босне, највероватније 17. новембра 1461, у Јајцу, краљ Стефан Томашевић издао је пет повеља Општини, једну од 23. и четири од 25. новембра,⁶ од којих се у две обавезује да исплати одштету начињену трговцима, одузимањем њиховог сребра, од стране својих претходника на босанском престолу, краља Твртка II и краља Томаша.

Спорови око одузимања сребра и питања наплате одштете између Дубровника и владара, како српских тако и босанских, знали су да буду дуготрајни и догађало се да буду пренесени на наследнике.⁷ Како се из докумената види малтене од ступања краља Томаша на власт, Општина је више пута покушавала да утиче на новог владара да изда документ којим ће регулисати питање штете нанете трговцима за време његовог претходника, Твртка II. О Коњицу⁸ као могућем месту у ком је

⁶ М. Динић, *Државни сабор средњовековне Босне*, Из српске историје средњег века, Београд 2003, 265–266 (Први пут објављено у Београду 1955). Видети и нап. бр 4.

⁷ Тако је још 1419. деспот Стефан Лазаревић запленио дубровачким трговцима хиљаду двеста литара сребра у Видини. Ни након педесет година овај спор није био решен. Последњи пут се у документима спомиње 1447. Током тог периода деспот Ђурађ Бранковић исплатио је део дуга, на име одштете, али није познато да ли је то сребро икада до краја надокнађено. Током спора, као представнике трговаца, Општина је ангажовала три властелина. – М. Динић, *За историју рударства у Србији и Босни II*, Из српске историје средњег века, Београд 2003, 615–619 (Први пут објављено у Београду 1962); М. Спремић, *Деспот Ђурађ Бранковић и његово доба*, Београд 1994, 612–613.

⁸ До сукоба у Коњицу у којем су боравили краљеви цариници и одузимања робе трговцима долазило је и касније. Опет у Коњицу опљачкани су трговци 1434. године, који су били на путу до Високог. – Д. Ковачевић-Којић, *Градска насеља средњовековне босанске државе*, Сарајево 1978, 153. О Коњицу, видети: N. Jorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XV-e siècle II*, Paris 1899, 103–104, 107; M. Vego, *Naselja bosanske srednjevjekovne države*, Sarajevo 1957, 59; П. Анђелић, *Хисторијски споменици Коњица и околине I*, Коњиц 1975; P. Živković, *Tvrtko II Tvrtković. Bosna u prvoj polovini XV stoljeća*, Sarajevo 1981, 45.

дошло до инцидента, обавештавају нас одлуке дубровачких већа из времена краљева Твртка II и Томаша. Још 18. марта 1428. у Већу умољених одлучено је да се код краља Твртка протестује због увођења новина у вези са болањем сребра, као и због понашања према трговцима *a Smučicha et a Cognic*.⁹ Поново око питања одузимања сребра и новина, овог пута од трговца Стипка Мурвића у висини од 1.000 перпера већало се 31. јула 1428, али без напомињања места.¹⁰ Сребро је одузето пошто није било болано према владаревој одлуци. Изгледа да је до инцидента дошло нешто пре марта 1428. Почетком те или крајем претходне године Твртко II је завео систем болања сребра. У Већу умољених те године, неколико пута је претресан случај о одузимању сребра неким трговцима и њиховом окривљивању да су фалсификовали жиг.¹¹ Поново се Коњиц као место инцидента за време краља Твртка II спомиње 4. августа 1444, када је одлучено да се краљу Томашу тражи одштета за одузето сребро од стране Твртка II, у *Коњицу*.¹² Питање одштете решио је краљ Томаш, највероватније после 31. маја 1446. године, када се питање одштете трговцима, за одузето сребро од стране Твртка II последњи спомиње у дубровачким одлукама све до ступања краља Стефана на престо.¹³ О овом акту није сачувана повеља Томаша, као ни дубровачка признаница о делимичној наплати истог.¹⁴ Такође, остаје непознато којим дубровачким трговцима је сребро одузето почетком 1428. у Коњицу. Позната је само количина, деведесет девет литара и четири унче, о чему се сазнаје из ове повеље краља Стефана. И поред тога што ни до смрти није исплатио свој дуг поводом сребра,

⁹ N. Jorga, *Notes II*, 241.

¹⁰ P. Živković, *Tvrtko II Tvrtković*, 123 нап. 72.

¹¹ P. Živković, *Tvrtko II Tvrtković*, 127–129, 134–135, 194–197; О болању сребра у Босни, видети: Д. Ковачевић, *Развој и организација царина у средњовековној Босни*, Годишњак ИД БиХ VI (1954) 245–247; D. Kovačević, *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni*, Sarajevo 1961, 46–48, 103.

¹² N. Jorga, *Notes II*, 405–406; М. Решетар, *Дубровачка нумизматика I (хисторички) део*, Сремски Карловци 1924, 637; P. Čošković, *Bosanska kraljevina u prijelomnim godinama 1443–1446*, Banjaluka 1998, 63–64.

¹³ М. Решетар, *Дубровачка нумизматика I*, 638; М. Динић, *Државни сабор*, 303; P. Čošković, *Bosanska kraljevina*, 108.

¹⁴ О наплати доходака од стране краља Томаша, видети: М. Динић, *Дубровачки трибути (Могориш, Светодмитарски и Конавоски доходак, Провијсун браће Влатковића)*, Из српске историје средњег века, Београд 2003, 738–739, нап. 78–79. Видети и нап. бр. 18 у раду: *Повеља босанског краља Стефана Томашевића дубровачкој Општини о дуговима његовог оца краља Томаша*, такође у овој свесци.

Твртко II уредно је примао свој Светодмитарски доходак,¹⁵ а такође је и депоновао своје сребро у Дубровнику.¹⁶

Из повеље краља Стефана сазнаје се и да је на име одштете трговцима за деведесет девет литара и четири унче, краљ Томаш исплатио хиљаду двеста перпера. Остаје питање колико је краљ Стефан требало да доплати Општини. Како су Дубровчани били пословни људи, они су вероватно имали добар обрачун о својим потраживањима, у који је била укључена цена сребра у време одузимања, цена када је краљ Томаш исплатио део и цена сребра из времена издавања повеље краља Стефана.¹⁷

Иако није могуће урадити прецизан обрачун у вези са остатком дуга, овде ћемо указати на неке од чињеница важних за одређивање самих догађаја и на мерне јединице коришћене у овом спорном питању. Као главне познате тачке у вези са инцидентом јављају се: одузимање сребра, које се десило вероватно између почетка 1428. и марта исте године, исплата дела дуга после 31. маја 1446. и време издавања ове повеље, којом Стефан одлучује да исплати остатак. Као мерна јединица за количину сребра коришћена је вероватно дубровачка танка литра, која је износила данашњих 327,932 грама. Тако је укупно одузето сребро било тешко око 32,58 кг.¹⁸ С друге стране, није сигурно о чијим се перперама радило. Како се њихова исплата везује за наплату доходака, изгледа да је у питању била дубровачка перпера.¹⁹

На крају остаје питање о наплати доходака за време краља Стефана. Већ у његовој повељи о повластицама од 23. новембра 1461. наглашено је да се дохоци имају давати *всако годиште*.²⁰ Такође, њихову наплату Стефан потражује и у овој повељи од 25. новембра, два дана касније. Према мишљењу М. Динића, Стефан је свој доходак искори-

¹⁵ М. Динић, *Дубровачки трибути*, 736–738.

¹⁶ Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–2*, 516–519.

¹⁷ Да су Дубровчани водили рачуна о промени цене сребра сведоче поједини примери о којима је остао траг у документима. У случају поклада краља Вукашина, Општина је надокнађивала износ настао због неједнаке цене сребра. С. Ћирковић, *Поклад краља Вукашина*, Зборник ФФБ XIV–1 (1979) 154, 156–157.

¹⁸ О литри као мерној јединици видети под *Установе и важнији појмови: литра*.

¹⁹ М. Благојевић, *Перпера и литра у доба кнеза Лазара*, ИГ 1–2 (1981) 52–53, са изворима и старијом литературом. Највећи број помена дубровачке перпере као фискалног појма сачуван је управо у документима углавном у вези исплате дубровачких трибута босанским владарима. – Ђ. Бубало, *Фалсификована повеља цара Стефана Уроша о стонском дохотку*, ССА 2 (2003) 141.

²⁰ Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–2*, 163.

стио да регулише дугове из времена својих претходника, као и своје.²¹ Међутим, како сазнајемо из јединог познатог извора о исплати дохотка краљу Стефану, одлуке Већа умољених, од 22. априла 1463, део дохотка, из одлуке се не види да ли Стонског или Светодмитарског је исплаћен, без помена неког условљавања или умањивања.²² Последњи пут српски доходак се спомиње у вези са исплатом дуга Стефана Томашевића, деспотици Јелени, његовој ташти, за драгоцен прстен који је од ње купио.²³

Дипломатичке одлике

Повеља почиње коришћењем обе инвокације, као што се то често чинило у Дубровнику, али изгледа да није било необично ни у Босни, симболиче и вербале, од којих је за ову последњу, узета она из старог босанског формулара, пореклом из Византије. Интересантно је да од четири документа издана истог дана, два имају само симболичну инвокацију, док друга два имају обадве.²⁴ У оквиру интитулације истиче се свечан облик титуларног имена Стефан *Штефан*, које је у овом случају посебно наглашено чињеницом да је и тренутни босански краљ носио ово име, па се тако у документу назива *Штефан Степан*.²⁵ Као

²¹ М. Динић, *Дубровачки трибути*, 739, нап. 82.

²² Prima pars est de offerendo Stiepano logofeth et Dobercho, ambassiatoribus maiestatis regis Bosne, denarios honorantie que ipsi omni anno datur per comune nostrum, videlicet id quod sibi debetur pro tempore preterito..., за оно што још није доспело извињавају се. Acta Consilii Rogatorum 17 f.204'. С. Ћирковић, *Исписи*. Овом приликом захваљујемо професору Сими Ћирковићу на уступљеним исписима за овај, као и за рад *Повеља босанског краља Стефана Томашевића дубровачкој Општини о дуговима његовог оца краља Томаша*.

²³ Љ. Стојановић, *Повеље и тисма I–2*, 168–169; Д. Ковачевић, *Пад босанске државе према дубровачким изворима*, Годишњак ДИ БиХ XIV (1963) 211; Ђ. Тошић, *Последња босанска краљица Мара (Јелена)*, Зборник за историју БиХ 3, Београд 2002, 40–41 нап. 66.

²⁴ С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 90 (1912) 78, 86–87, 93–94.

²⁵ О титуларном имену Стефан, видети: С. Ћирковић, *Сугуби венац. Прилог историји краљевства у Босни*, Работници, војници, духовници. Друштва средњовековног Балкана, Београд 1997, 290 (Прештампано из: Зборник ФФБ VIII–1 (1964)); С. Марјановић-Душанић, *Владарска идеологија Немањића*, Београд 1997, 42–59, 95, 306; Р. Михаљчић, *Владарске титуле обласних господара*, Београд 2001, 205–239; ССА 1 (2002) 51 (Н. Порчић), 76–77 (Д. Живојиновић), 125 (Р. Михаљчић); D. Lovrenović, *Na klizištu povijesti. Sveta kruna ugarska i Sveta kruna bosanska 1387–1463*, Zagreb – Sarajevo 2006, 452–453.

особеност јавља се и заклетва уз израз *дати реч годподску* повезана са инскрипцијом, у којој се набрајају кнез, властела и сва Општина власти дубровачких, при чему се не јавља и реч *вера*, као ни у повељи о дуговима његовог оца Томаша.²⁶

Печат који је ставио на повељу назива *средњим веровним печатом*.²⁷ И овде се повеље од истог дана разликују, исти печат се у две назива веровним,²⁸ док се у преостале две уместо тога назива *законитим*.²⁹

Повеља је датирана датумом и местом. Датум је одређен годином од рођења Христа, исписаном цифрама за које је писар користио бројну вредност слова, као и за обележавање дана у месецу, док је месец навео словима. Наведено је и место где је повеља писана или издата, краљевска престолница Јајце.³⁰ Као и у питању инвокације и короборације и датум је различито записан. Док у овој повељи стоји лета Господњег, у преостале три уместо тога написано је *лета од рођења Христа*.³¹

Просопографски подаци

Дијак Бранош, 149 (страна), 18 (ред у издању) – јавља се као писар у канцеларији краља Стефана Томашевића. Потписао се на пет повеља Дубровнику, једну од 23. и четири од 25. новембра 1461.

Извори и литература: Г. Ћремошник, *Bosanske i humske povelje* II, 188, 191–196. видети и нап. бр. 4.

Установе и важнији појмови

Господин, 148, 1, 7, 9; 149, 18 – реч *господин* додаје се уз владарске титуле, али и уз нижа звања. Има посебно место у владарској идеологији и чини део интитулације владара у средњовековној Србији и Босни.

Литература: ЛССВ, 121 (Р. Михаљчић); Р. Михаљчић, *Владарске титуле*, 104–113; Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи краји. Крајина средњовековне*

²⁶ С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 92 (1913) 178–180; *исто*, Глас СКА 94 (1914) 237, 240. О речи господској видети под: *Установе и важнији појмови*.

²⁷ Видети нап. бр. 1

²⁸ Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 165, 166.

²⁹ Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 165, 167.

³⁰ О датирању временом и местом у босанским актима: Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 132 (1928) 36–41.

³¹ Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 166–167.

Босне, Београд 2002, 83–84; *ССА* 1 (2002) 52 (Н. Порчић); *ССА* 2 (2003) 171–172 (Ј. Мргић-Радојчић), 192 (А. Фостиков); М. Благојевић, *Државност земље Павловића*, Земља Павловића: средњи вијек и период турске владавине, Бања Лука – Српско Сарајево 2003, 125–126, нап. 43; *ССА* 3 (2004) 27 (Ј. Мргић-Радојчић), 121 (М. Шуица), 137 (А. Фостиков); *ССА* 5 (2006) 153–154 (Р. Поповић); *ССА* 6 (2007) 50 (Р. Поповић), 165–166 (Р. Михаљчић – И. Шпадијер), 207 (Ј. Мргић).

Отворени лист, 148, 4 – један од средњовековних назива за дипломатички документ.

Литература: Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 161 (1934) 1–26; *ЛССВ*, 529–532 (Р. Михаљчић); *ССА* 2 (2003) 52 (Д. Живојиновић); *ССА* 3 (2004) 139 (А. Фостиков).

Обитовати, 148, 5, 10, 14 – обитовати подразумева заклинање којим се нешто обећава или се на нешто заклинје. Такође, реч обит, означава и уговор. На међусобне уговоре владара и Дубровника, заклинали су се, с једне стране, владари, а с друге, дубровачки кнез са већницима.

Литература: С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964, 372–373; *ЛССВ*, 204–205 (Л. Ђаповић); *ССА* 3 (2004) 138 (А. Фостиков) О заклетвама босанских владара до средине XIII века, видети: М. Кос, *Дубровачко-српски уговори до средине 13-ог века*, Глас СКА СХХIII (1927) 40–65.

Реч господска, 148, 5 – представља тврдо задату реч владара слично заклетви. Може да се јави и у вези са давањем вере или без, при чему се наводи на шта се конкретно реч или реч и вера односе. Стога се у овом смислу заклинање попраћено изразом дати реч, може тумачити и као давање вере. Видети и нап. бр. 26.

Литература: С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 92 (1913) 178–180; С. Ћирковић, „Верна служба“ и „вјера господска“, *Работници, војници, духовници*, Београд 1999, 324–328 (Прештампано из Зборник ФФБ VI–2 (1962)).

Кнез у Дубровнику, 148, 6, 12, 15 – кнез (rector) је највиши званичник Општине и председник сва три већа. Од почетка угарске власти у Дубровнику, односно од Задарског мира (18. фебруар 1358.), на месту кнеза налазили су се припадници најмоћнијих дубровачких патрицијских породица.

Литература: V. Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1800*. I, Zagreb 1980, 132–136; *ССА* I (2002) 50 (Н. Порчић).

Властела, властела у Дубровнику, 148, 6, 10, 12, 15 – виши друштвени слој становништва града Дубровника, који је имао искључиво

право на све значајне положаје у управи града. Стога се често спомиње у инскрипцији и адресама аката како српских и босанских владара, тако и обласних господара упућених Општини. Помен властеле у осмом реду односи се на властелу која је била одабрана да представља интересе трговаца пред владарем.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, Београд 1960, 3–88; ССА 2 (2003) 27 (Н. Порчић). Видети и нап. бр. 7.

Литра (libra), 148, 8 – Литра је почетку била мера за тежину да би касније постала и обрачунска јединица. У употреби су биле танка литра за мерење племенитих метала, зачина и скупоцене робе и дебела за мерење јефтине робе. Зависно од градова и земаља постојала је разлика у тежини, па је тако нпр. танка дубровачка литра износила у данашњим јединицама за тежину 327,932 грама, а новобрдска у XV веку 337,240 грама. Свака литра делила се на 12 унчи, а свака унча на 6 аксађа, односно једна литра је имала укупно 72 аксађе. Вредност литре као обрачунске јединице варијала је зависно од вредности новца. Познато је да је обрачунска литра као већа јединица од перпера износила 1412. у Новом Брду 12 унчи по 20 динара, и исто тако 20 перпера по 12 динара.

Литература: М. Решетар, *Дубровачка нумизматика I*, 56–59, 71–86; С. Ћирковић, *Мере у средњовековној српској држави*, 144–148, *Работници, војници, духовници*, Београд 1997 (Прештампано из: С. Ћирковић, *Мере у средњовековној српској држави*, Мере на тлу Србије кроз векове, Београд 1974, 49–52); Видети и нап. бр. 19.

Унча (uncia), 148, 8 – Унча је као и литра у почетку мера за тежину, а касније и обрачунска јединица. Износила је једну дванаестину литре.

Литература: ССА 2 (2003) 201–202 (А. Веселиновић). Осталу литературу видети горе под *литра*.

Доходак, 148, 11 – бан Стјепан II Котроманић (1322–1353), који је као господар Хума полагао право на Стон, 15. фебруара 1333. године, издао је повељу о уступању Стона Дубровнику, сличну оној цара Душана, од 22. јануара 1333, али са испуштањем приморија од Стона до Дубровника и острва Посредњице, исто за надокнаду у висини од 500 перпера. Од владавине краља Твртка I, босански краљеви добијали су од Дубровчана још две врсте трибута: могориш и Светодмитарски доходак, који је износио 2.000 перпера. Док је могориш привремено уступан, преостала два дохотка Стонски и Светодмитарски исплаћивана су директно босанским владарима.

Повеља босанског краља Стефана Томашевића о дугу Твртка II

Литература: М. Динић, *Дубровачки трибути*, 208–239; V. Триковић, *Око „устурања“ Стона и Релјеџа Дубровчанима (1326–1333)*, ИГ 1 (1963) 39–60; С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, 92; *ИСН* I, Београд 1981, 343–344 (С. Ћирковић), 512–513 (Б. Ферјанчић); V. Foretić, *Povijest Dubrovnika*, 91–92; М. Живојиновић, *Светогорци и стонски доходак*, ЗРВИ 22 (1983) 165–206; *ЛССВ*, 746–748 (Р. Михаљчић); *ССА* 2 (2003) 140 (Ђ. Бубало); *ССА* 4 (2005) 199–200 (А. Фостиков); *ССА* 6 (2007) 182 (С. Рудић).

Перпера, 148, 13 – Перпера је одувек, за разлику од литре, била новчана јединица, стварна монета или фиктивна обрачунска јединица. Према правилу једну обрачунску перперу чинило је 12 динара или гроша. Често је као обрачунска перпера узимана млетачка, од 12 сребрних матапана (гроша) због постојаности њене вредности, али коришћена је и дубровачка, чија је вредност временом опадала.

Литература: М. Решетар, *Дубровачка нумизматика* I, 49–56; *ЛССВ* (под новац) 441–444 (Р. Ћук); *ССА* 2 (2003) 140–141 (Ђ. Бубало); *ССА* 5 (2006) 97 (Н. Порчић). Литературу видети и горе под *литра*.

Комора, 148, 14 – државна благајна у коју су се стицали сви приходи. У српским земљама комора се називала кућа краљева или ризница. На челу коморе, у Србији и Босни налазио се коморник, или comes camerarius. У Дубровнику су ову службу вршила три коморника, која су у име града управљала приходима.

Литература: К. Јиречек, *Историја Срба* II, Београд 1988, 429; И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, Београд 1960, 38; М. Благојевић, *Државна управа у српским средњовековним земљама*, Београд 1997, 188–189; *ЛССВ*, 311–312 (М. Маловић-Ђукић); *ССА* 3 (2004) 139 (А. Фостиков).

Повеља, 148, 15 – један од средњовековних назива за дипломатички документ. Литературу видети горе, под *отворени лист*.

Дијак, 149, 18 – један од назива за писара повеља, који се јавља готово редовно у босанским средњовековним повељама. Бавио се писањем, печатењем и слањем повеља, као и осталим пословима у вези с канцеларијом.

Литература: С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 106 (1923) 65–72; *исти*, Глас СКА 156 (1933) 57; *ЛССВ*, 152 (Т. Суботин Голубовић); *ССА* 1 (2002) 51 (Н. Порчић); *ССА* 2 (2003) 82 (С. Рудић); *ССА* 5 (2006) 154 (Р. Поповић).

Топографски подаци

Јајце, 148, 16 – град Јајце налази се на ушћу Пливе у Врбас. Иако је ту одраније постојало утврђење, изградња Јајца везује се за делатност војводе Хрвоја Вукчића, у чијем поседу се и спомиње први пут 1404. године. Као једна од краљевских резиденција спомиње се још за време краља Твртка II, а у њему је често боравио и краљ Томаш. Као стоно место босанских владара, први пут се јавља у документима у повељи Стефана Томашевића, од 23. новембра 1361. године.

Литература: L. Thallóczy, *Povijest banovine, grada i varoši Jajca 1450–1527*, Budapest 1915, превод М. Šufley, Zagreb, 1916; М. Vego, *Naselja*, 49–50; Д. Ковачевић-Којић, *Градска насеља*; Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine II (Sarajevo 1988) 179–180, са старијом литературом; Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*; М. Поповић, *Владарски и властоски двор у средњовековној Босни. Прилог проучавања физичких структура*, Зборник за историју БиХ 2 (Београд 1997) 20–23; М. Анчић, *Jajce, portret srednjovjekovnog grada*. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split, 1999; Ђ. Тошић, *Учешће Косача у ослобађању Јајца од Турака 1463. године*, Српска проза данас. Косаче – оснивачи Херцеговине, Билећа – Гацко – Београд 2002, 464–475; *Jajce 1396–1996: Zbornik radova sa znanstvenog simpozija u povodu 600. obljetnice spomena imena grada Jajca* (ured. D. Lovrenović), Јајце 2002; ССА 3 (2004) 150 (С. Рудић).